

Slavonskobrodska djeca žrtve Domovinskog rata kao posljedica rata za bosansku Posavinu 1992. godine

---

Brekalo, Miljenko; Stipić, Ivan

Source / Izvornik: **Posavina u obrani suverenosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine, 2021, 375 - 393**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:262:681252>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

Repository / Repozitorij:

repository.unisb.hr - The digital repository is a digital collection of works by the University of Slavenski Brod.

prof. dr. sc., dr. sc. **Miljenko Brekalo**
 Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Osijek
 E-mail: miljenko.brekalo@pilar.hr

Ivan Stipić, doktorand
 Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
 E-mail: stipic1971@gmail.com

SLAVONSKOBRODSKA DJECA ŽRTVE DOMOVINSKOGA RATA KAO POSLJEDICA RATA ZA BOSANSKU POSAVINU 1992. GODINE

UDK: 355.01(497.6-3Posavina)"1992/1995"
 355.01-058.65(=163.42)"1992/1995"

Izvorni znanstveni rad

Sažetak: Slavonski Brod, kao grad na granici sa susjednom Bosnom i Hercegovinom, svoju povijesnu ulogu „vrata Bosne“ možda je najskuplje, velikim vojnim i civilnim, a ponajviše dječjim žrtvama, platio kroz vrijeme rata za Bosansku Posavinu 1992. godine. Blizina Bosanske Posavine, borba za ovladavanje njezinim teritorijem i most na rijeci Savi kao jedini sačuvani komunikacijski put između nje i Republike Hrvatske na cijelom njezinom sjeveru pravi su uzrok stradavanja slavonskobrodskoga stanovništva. Značajne gubitke u ljudskim životima pretrpio je Slavonski Brod s pripadajućom okolicom kao posljedicu aktivnoga angažmana slavonskobrodskih i hrvatskih vojnih i policijskih postrojbi na ratištu u Bosanskoj Posavini i poradi samoga, ratom u Posavini prouzročena, razaranja grada velikih razmjera.

Ratna razaranja grada i time prouzročeni materijalni gubitci nisu u fokusu predmetnoga rada autora. U radu se nastoje prikazati broj i način stradavanja djece žrtava Domovinskoga rata iz Slavonskoga Broda kao neposredne posljedice vojnih aktivnosti u ratu za Bosansku Posavinu. Pod pojmom djece kao žrtava dat će se podatci za sve maloljetne stradalnike do 18 godina starosti.

Korištena literatura omogućuje kvantitativno promatranje i analiziranje od strane autora izdvojenoga fenomena ratnoga stradavanja kao i konstrukciju ukupnoga broja slavonskobrodskih dječjih žrtava kao posljedice rata za Bosansku Posavinu. Autori će u radu napraviti i komparativnu analizu ukupnoga broja dječjih žrtava u Domovinskom ratu u RH i slavonskobrodskih dječjih žrtava. Radom će se prezentirati i drugi podatci vezani uz skrb o slavonskobrodskoj djeci za vrijeme izloženosti grada ratnim sukobima. Analizom dobivenih rezultata doći će se i do podataka o intenzitetu ratnoga sukoba u Bosanskoj Posavini te će se odrediti posljedice koje je on prouzročio prema najranjivijoj skupini stanovništva Slavonskoga Broda i okolice kako u vrijeme rata, tako i danas.

Autori, na osnovi prezentiranoga istraživanja, pokazuju potrebu nastavka rada na valorizaciji posljedica rata u susjednoj Bosni i Hercegovini na Republiku Hrvatsku i s njim prouzročene demografske promjene.

Ključne riječi: Slavonski Brod, Bosanska Posavina, Domovinski rat, rat za Bosansku Posavinu, dječje žrtve

Uvod

Nakon otvorene agresije na Republiku Hrvatsku, na području porječja rijeke Save u Bosni i Hercegovini s većinskim hrvatskim stanovništvom, a poradi prijeteće agresije tzv. JNA i bosanskohercegovačkih Srba, organizirana je Hrvatska zajednica Bosanska Posavina. Zajednica je osnovana 12. studenoga 1991. od strane osam općina u susjednoj BiH (Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Brčko, Derвента, Gradačac, Modriča, Odžak i Orašje) kao zajednica povezana zajedničkim interesima i potrebama na političkom, kulturnom i gospodarskom planu. Prema popisu stanovništva iz 1991., njezin nacionalni sastav bio je: Hrvata 44 %, Srba 26 %, Muslimana 23 % i ostalih 7 %. Njezina temeljna zadaća bila je koordinacija obrane teritorija i suverenosti BiH i prava na opstojnost svih naroda i manjina na njezinom teritoriju. Nažalost, popis stanovništva iz 2013. godine donosi poražavajuću sliku rata Hrvata za HZ Bosansku Posavinu u kojoj je udio hrvatskoga stanovništva spao na 23 %.¹

Ratni cilj srpskih snaga u Bosanskoj Posavini nije bio nikakav koridor širine par kilometara,² niti su hrvatsko-srpski vojni ciljevi usklađeni nekim „Sporazumom“ u Grazu (Austrija) između predsjednika Hrvatske zajednice Herceg-Bosne Mate Bobana i predsjednika Srpske Republike BiH Radovana Karadžića kao što je to tvrdio Zdravko Tomac³, nego je jedan od najvažnijih ciljeva njihovih snaga bio izlazak na desnu obalu rijeke Save.⁴ Tako zadanim ratnim ciljem Slavonski Brod zbog svojega geografskog položaja, komunikacijske i vojne važnosti postaje dio bojišta u ratu za Bosansku Posavinu.

¹ Cfr. Arlović, Mato, *Posavina u obrani konstitutivnosti Bosne i Hercegovine*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2021., str. 107-109., 198.

² Cfr. Zovak, Jerko, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*, Slavonski Brod: Posavska Hrvatska d.o.o., Grad Slavonski Brod, 2009., str. 123-124.

³ Cfr. Tomac, Zdravko, *Tko je ubio Bosnu? Iza zatvorenih vrata* (drugi dio), Birotisak, Zagreb, 1994., str. 42-43.; Marijan, Davor, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb; Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2020., str. 259-260.

⁴ Odluka Narodne skupštine Republike srpskog naroda o strateškim ciljevima srpskog naroda u Republici BiH od 12. svibnja 1992. Vidi: Marijan, Davor, *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine*, str. 259-260., 283-284.; Marijan, Davor, „Bosanskoposavski koridor – značenje, borba, tumačenja“, *Slavonski Brod i Brodsko-posavska županija u Domovinskom ratu* / Akmadža, Miroslav (ur.), Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2018., str. 15., 19-24.

Problemi međuetničkoga sukoba između Hrvata i Muslimana na jednoj strani i Srba na drugoj u susjednoj Bosni i Hercegovini, borba Hrvata za opstanak na prostoru Bosanske Posavine i pokušaji rušenja mosta Slavonski Brod – Bosanski Brod kao strateškoga komunikacijskog objekta od strane srpskih snaga rezultirali su ogromnim ratnim razaranjima Slavanskoga Broda i stradanjem njegova stanovništva.

O ratu za Bosansku Posavinu i njegovim posljedicama za Slavonski Brod, slavonskobrodskim civilnim i vojnim žrtvama, stradavanjima djece i njegovim ratnim štetama publicirano je više djela⁵. 2016. godine organiziran je znanstveni skup: „Slavonski Brod i Brodsko-posavska županija u Domovinskom ratu“⁶, a Gabrijela Baričić⁷ i Neda Aberle⁸ objavile su i radove s temom stradavanja slavonskobrodске djece i civila. Kronike ratnih događanja u Slavanskom Brodu detaljnije i manje detaljne, kao samostalna djela ili dio neke cjeline pišu više autora.⁹ No, onodobni lokalni, slavonskobrodski ratni tisak zbog pravila ratnoga izvješćivanja o istom donosi vrlo šture, nepotpune, malo upotrebljive informacije. Tisak u Zagrebu, namijenjen široj hrvatskoj javnosti, o Slavanskom Brodu donosi također šture, ali učestale informacije.¹⁰

U ovom radu predstaviti će se neki novi, iako mali i po značenju skromni podatci koji bi trebali poslužiti boljem razumijevanju slavonskobrodskoga ratnog stradavanja i njegovih dječjih žrtava. Iako su stradalnici stariji od 16 godina ustvari stariji maloljetnici, u dječje žrtve ubrojani su svi maloljetnici do 18 godina starosti jer je to do sada bila praksa većine autora kojima je njihovo stradavanje bilo tema, a i statistički podatci vođeni su na isti način. U radu će se, na osnovi dostupne literature i tiska, pokušati rekonstruirati posljedice bosanskoposavskoga rata za grad Slavonski Brod u segmentu stradavanja civilnoga slavonskobrodskog stanovništva s posebnim naglaskom na stradavanje djece žrtava Domovinskoga rata i na naknadnu viktimizaciju žrtve. Rad bi trebao pokazati i metodološku neujednačenost u dosadašnjim istraživanjima uzrokovanu

⁵ Petnaestak publiciranih izdanja različitoga žanra (znanstveni, monografski, memoarski, autobiografski i dr.). Većina će biti popisana i opisana u ovome radu.

⁶ Akmadža, Miroslav (ur.), *Slavonski Brod i Brodsko-posavska županija u Domovinskom ratu: zbornik radova znanstvenog skupa održanog u Slavanskom Brodu 22. i 23. rujna 2016.*, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2018.

⁷ Baričić, Gabrijela, „Djeca kao žrtve Domovinskog rata u Slavanskom Brodu 1991.-1993.“, *Slavonski Brod i Brodsko-posavska županija u Domovinskom ratu* / Akmadža, Miroslav (ur.), Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2018., str. 181-204.

⁸ Aberle, Neda, *Civilne žrtve Domovinskog rata u Slavanskom Brodu* // Zbornik, znanstveno-stručni simpozij Ratna bolnica Vukovar 1991. dr. Juraj Njavro, Vukovar, 2016., str. 186-196.

⁹ Stribor Uzelac Schwendemann, Ivanka Cafuta, Željko Mužević, Frano Piplović i dr.

¹⁰ Križe, Željka, „Izvištavanje hrvatskoga tiska o ratnim stradanjima na slavonskobrodskom području od ožujka do listopada 1992.“, *Slavonski Brod i Brodsko-posavska županija u Domovinskom ratu* / Akmadža, Miroslav (ur.), Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2018., str. 417-443.

različitim čimbenicima, posljedice takve neujednačenosti i potrebu za standardizacijom istraživanja i popisivanja žrtava u budućnosti.

1. Priprema za proširenje ratnih sukoba i stanje sigurnosti uoči rata u Bosanskoj Posavini

Područje općine Slavonski Brod 1991. na početku Domovinskoga rata pored grada Slavnskoga Broda obuhvaćalo je prostor od 92 sela koja su većinom bila raspoređena uz lijevu obalu rijeke Save koja je predstavljala prirodnu granicu sa susjednom BiH. Na tom području živjelo je 114 249 stanovnika, od kojih je gotovo polovina živjela u gradu. Relativno loše socioekonomsko stanje u Općini krajem 1991. nije djelovalo demoralizirajuće na spremnost za prihvrat izbjeglica iz ratnim sukobima zahvaćenoga područja istočne Slavonije.¹¹

„...Evidencijom Stožera civilne zaštite i Centra za socijalnu skrb maksimalan broj prognanika, koji su imali priznati status, dosegnut je u prosincu 1991. godine, kad je na našem području boravilo 5 376 prognanika, uglavnom smještenih u domaćinstvima.“¹²

Od ukupnoga broja prognanih osoba njih 5 236 ili 97 % razmješteno je po obiteljima. Strukturu prognanih osoba činilo je 3 330 žena ili 62 %, 1 376 osoba starijih od 56 godina ili 26 % i 1 901 dijete do 18 godina ili 35 %.¹³ 1992. godine Brođani u svojim domovima zbrinjavaju preko 17 000 prognanika i izbjeglica iz susjedne BiH.¹⁴

Slavnskobrodski Stožer Civilne zaštite tijekom 1990. i 1991. godine popisao je, očistio i pripremio za uporabu ukupno 34 skloništa kapaciteta 4 750 skloništnih mjesta i 1 133 podrumskih prostora pogodna za sklanjanje građana u slučaju opasnosti, davao je upute i proveo je obuku građanstva te uz pomoć lokalnoga radija davao naputke za ponašanje prilikom oglašavanja opasnosti i odlazaka u skloništa.¹⁵

¹¹ Cfr. Jelić, Ivan (ur.), *Rat izbliza: brodska civilna zaštita u Domovinskom ratu 1991. - 1992.*, Općinski stožer civilne zaštite, Slavonski Brod, 1993., str. 15.; Vuković, Nikolina, „Djelovanje Kriznog štaba Općine Slavonski Brod 1991. - 1992.“, *Slavonski Brod i Brodsko-posavska županija u Domovinskom ratu* / Akmadža, Miroslav (ur.), Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2018., str. 171.; Živjeti u Slavonskom Brodu 1991. - 1992., ur. Mato Artuković, Ivan Jelić, Branko Penić, Slavonski Brod: Skupština općine: Posavska Hrvatska: Radio-Brod, 1992., str. 68.

¹² Ibidem, str. 21.

¹³ Ibidem, str. 21-23.

¹⁴ Cfr. Cafuta, Ivanka, *Slavonski Brod: 1990. - 1992.: Hrvatski demokratski pokret i Domovinski rat: kronologija*, Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod, 2003., str. 4.

¹⁵ Cfr. Kovačić, Josip, „Skloništa i podrumi - naš drugi dom“, *Rat izbliza: brodska civilna zaštita u Domovinskom ratu 1991. - 1992.* / Ivan Jelić (ur.), Općinski stožer civilne zaštite, Slavonski Brod, 1993., str. 29-32.; Cfr. Piplović, Frano, *Živjeti u Slavonskom Brodu 1990. - 1993.*, Slavonski Brod: Posavska Hrvatska: Radio Brod: Publicum: Brodska kulturna baština, 2006., str. 259-260.

Lokalni „Radio Brod“ pripremio je pričuvne lokacije za svoj rad na lokaciji „Igrač“ iznad Slavanskoga Broda i u prigradskom naselju Podvinje za predviđenu i provedenu potrebu izmještanja u slučaju nemogućnosti rada na svojoj lokaciji. Kvalitetno se uvezao s Centrom za motrenje i svim drugim dijelovima obrambenoga sustava te je svojim radom tijekom agresije stekao zavidno povjerenje svojih slušatelja.¹⁶ Organizirana je i nastava na daljinu kroz program Radio-škole.¹⁷

2. Rat ne bira ciljeve (razaranja grada i civilna stradanja općenito)

Unatoč već rasplamsanim ratnim sukobima u RH, u slavonskobrodskoj općini od ljeta 1991. sve do druge polovine ožujka 1992. život je tekao napeto, ali relativno mirno. Od ožujka do 7. listopada 1992., kada je prestalo razaranja Slavanskoga Broda rasprskavajućim projektilima, raketama i bombama, prema podacima iznesenim u publikaciji *Živjeti u Slavanskom Brodu 1991. - 1992.*¹⁸ poginulo je 242 vojnika i policajca s područja bivše brodske općine i 150 civila.¹⁹ Ranjeno je 993 vojnika i policajca te 633 civila. Na grad su ispaljene tisuće rasprskavajućih granata.²⁰ Računa se da je na općinsko područje izbačeno oko 170 aviobombi, tzv. „krmača“ i 13 raketa zemlja-zemlja tipa „Luna“ ili „Frog“.²¹ Samo u prvih desetak dana mjeseca svibnja 1992. godine, prema podacima Operativne zone Osijek, od 120 napada zrakoplova MIG-21, 60 tipa „Orao“ i 30 napada MIG-29, čak je 70 posto ispaljenja upućeno na savski most i okolinu. Izbacili su 70 aviobombi „krmača“, 24 navođene rakete BL755 tipa „Bell“, 60 navođenih zrna tipa „Munja“.²² U Brodu je u 197 dana neprekidnih napada ošteće-

¹⁶ Cfr. Piplović, Frano, *Živjeti u Slavanskom Brodu 1990. - 1993.*, str. 299-300.; Mužević, Željko, *Mars u brodskom sazviježđu*, Udruga hrvatskih veterana Domovinskog rata, Brodsko-posavska županija, Slavonki Brod, 1998., str. 204-207., 221-227.

¹⁷ Cfr. Kevo, Mario, *Stradalnici Brodsko-posavske županije u Domovinskom ratu*, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonki Brod, 2006., str. 65.; Varžić, Marko, *Osnovno školstvo u Slavanskom Brodu od 1945. do 1994. II Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Slavanskom Brodu u povodu 750. obljetnice prvoga pisanog spomena imena Broda održanog u Slavanskom Brodu 13., 14. i 15. listopada 1994.*, Hrvatski institut za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Muzej Brodskog Posavlja, Slavonki Brod, 2000., str. 378.; Mužević, Željko, *Mars u brodskom sazviježđu*, str. 203.

¹⁸ Cfr. *Živjeti u Slavanskom Brodu 1991. - 1992.*

¹⁹ Drukčiji podatak, broj od 182 poginula civila navodi Ivanka Cafuta. Vidi: Cafuta, Ivanka, *Slavonki Brod: 1990. - 1992.*, str. 4.

²⁰ Cfr. Piplović, Frano, *Živjeti u Slavanskom Brodu 1990. - 1993.*, str. 139.; Cafuta, Ivanka, *Slavonki Brod: 1990. - 1992.*, str. 4.

²¹ Drukčiji podatak o broju bačenih 130 „krmača“ i ispaljenih 14 raketa zemlja-zemlja tipa „Luna“ navodi Ivanka Cafuta, str. 4.; Željko Mužević pak smanjuje broj raketa na svega 6, a tzv. „krmača“ na 102 komada. Vidi: Mužević, Željko, *Mars u brodskom sazviježđu*, str. 191.

²² Nešto drukčije podatke o uporabi zrakoplovstva i zrakoplovne tehnike JNA donosi Ana Holjevac Turković. Vidi: Holjevac Turković, Ana, „Slavonki Brod u razdoblju od ožujka do listopada 1992.“,

no oko 8 000 kuća i stanova, a uništeno 684. Ukupna ratna šteta na svim objektima, pogonima i infrastrukturi računa se na oko milijardu njemačkih maraka. Stradalo je 56 objekata kulture i desetine crkava. Spaljena je velika športska dvorana „Klasije“, a ranije je izgorjela i čitaonica Gradske knjižnice s dijelom fundusa. Do kraja rujna 1992. kroz Gradsku bolnicu prošlo je 6 710 žrtava, 526 mrtvih dopremljeno je s ratišta, a 175 umrlo je u bolnici. U bolnici je liječeno 3 683 ranjenika, a 2 326 obrađeno je ambulantno. Samo u svibnju 1992. prijavljeno je 992 ranjenika, a 18. kolovoza, dakle u jednom danu, njih 113.²³ Od ožujka do listopada u Brod je konstantno boravilo oko 40 000 izbjeglica.²⁴

Uspješnost organizacije nastave kroz program Radio-škole početkom listopada 1991. godine pokazat će se kao nedovoljan odgovor na ratne prilike u razdoblju rata za Bosansku Posavinu:

„...Unatoč nastojanjima za što boljim organiziranjem nastave školstvo slavonskobrodске općine pamtit će školsku 1991./92. godinu kao jednu od najtežih, najopasnijih i najkraćih, s obzirom na to da je ispunjeno samo 53 posto nastavnog programa, da su u topničkim napadima teško oštećene mnoge škole i dječji vrtići. (...) Srušeno je ili oštećeno sedam od osam brodskih vrtića, 21 od 65 škola, a od srednjih škola uz gimnaziju je najteže stradala Tehnička škola.“²⁵

te će učenici i studenti 1992. godine krenuti

„...s dislokacijom oko 13 800 učenika i oko 1 300 profesora i učitelja. (...) Zbog nemogućnosti normalnog odvijanja nastave i Strojarski fakultet je od lipnja 1992. organizirao nastavu u zgradi osnovne škole u Pleternici, a potom u Požeži, kamo su 21. rujna preseljene sve fakultetske službe.“²⁶

Slavonski Brod i Brodsko-posavska županija u Domovinskom ratu / Akmadža, Miroslav (ur.), Hrvatski institut za povijest -Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2018., str. 103.

²³ Cfr. Mužević, Željko, *Mars u brodskom sazviježđu*, str. 198-201.

²⁴ Kevo, Mario, *Stradalnici Brodsko-posavske županije u Domovinskom ratu*, str. 70.

²⁵ Cfr. Kevo, Mario, *Stradalnici Brodsko-posavske županije u Domovinskom ratu*, str. 65-66.; Živjeti u Slavonskom Brodu 1991. - 1992., str. 64.; Jelić, Ivan (ur.), *Rat izbliza: brodska civilna zaštita u Domovinskom ratu 1991. - 1992.*, str. 81-82.

²⁶ Cfr. Šaračević, Štefica, „Zbrinjavanje prognanika i izbjeglica, evakuacija domicilnog pučanstva u Domovinskom ratu“, *Rat izbliza: brodska civilna zaštita u Domovinskom ratu 1991. - 1992.* / Ivan Jelić (ur.), Općinski stožer civilne zaštite, Slavonski Brod, 1993., str. 29-32.; Varzić, Marko, *Osnovno školstvo u Slavonskom Brodu od 1945. do 1994.*, str. 379.; Mužević, Željko, *Mars u brodskom sazviježđu*, str. 227.

3. Civilne žrtve Domovinskoga rata

Izloženost dalekometnom srpskom topništvu, nepoštivanje međunarodnih konvencija o ljudskim pravima, o zaštiti civila kao i međunarodne konvencije o ratnim zločinima protiv čovječnosti²⁷ rezultiralo je ogromnim civilnim žrtvama. Međunarodne konvencije o ratnim zločinima protiv čovječnosti

„...između ostaloga, označava ubijanje članova skupine i prouzrokovanje ozbiljne tjelesne i duhovne štete članovima skupine. Takva definicija svakako obuhvaća ubijene i ranjene hrvatske civile.“²⁸

Sumirani podatci o stradalnicima u RH dovode do zastrašujuće činjenice da je na hrvatskoj strani ukupno „...bilo više ubijenih civila u naseljima, nego poginulih vojnika na bojišnici!“²⁹ Ukupni broj civilnih žrtava u Domovinskom ratu za razdoblje od 1991. do 1998. potvrđuje genocidnu strategiju agresora na RH. Prema podacima Odjela za informiranje Glavnoga stožera saniteta Ministarstva zdravstva RH, broj civilnih žrtava iznosi 7 263 osobe ili 51,3 % naspram 6 891 vojne i policijske žrtve ili 48,7 %. Broj stradalnika (ranjenih i ubijenih osoba) iznad 60 godina iznosi 5 235 ili 30,6 % (46,6 % od ukupnoga broja civilnih žrtava). Predmetni podatci dalje govore o 6 742 stradale žene ili 39,3 % (43,8 % od ukupnoga broja civilnih žrtava) kao i o 1 529 stradale djece³⁰ ili 8,9 % od svih stradalnika Domovinskoga rata. 219 djece prošlo je kroz zatočeništvo u srpskim logorima, a kao nestali vode se 15 djece. Bez jednoga roditelja ostalo je 4 285, a bez oba 54 djeteta.³¹

Pored neselektivnoga gađanja naselja dalekometnim topništvom i nehumano postupanje s dijelom nesrpskoga civilnog stanovništva u UNPA³² zonama, tj. njihovo maltretiranje, mučenje, silovanja³³ i prolasci kroz logore i protjerivanja dodatno potvrđuju namjere srpskoga agresora.³⁴

²⁷ Koncept krivičnog djela protiv čovječnosti prihvatila je Generalna skupština UN-a 1946. godine.

²⁸ Hebrang, Andrija, ml., *Zločini nad civilima u srpsko-crnogorskoj agresiji na Republiku Hrvatsku*, Udruga hrvatskih liječnika dragovoljaca 1990. - 1991., Zagreb; Ogranak Matice hrvatske, Zadar, 2017., str. 83.

²⁹ Ibidem, str. 107.

³⁰ Pod pojmom 'dijete', 'djeca' statistički su obrađivani podatci za sve maloljetne žrtve do 18 godina starosti. Navedeni podatci, prema tvrdnjama autora, odstupaju ponešto od podataka navedenih u drugim izvorima zbog različitoga metodološkog pristupa u popisivanju (op. a.).

³¹ Supra notae, br. 28, str. 120-132.

³² UNPA je akronim od engl. United Nations Protected Areas, odnosno za Zaštićene zone Ujedinjenih naroda ("UNPA zone/područja/sektori") koje su tijekom Domovinskoga rata stvorene na području Republike Hrvatske i na kojima su bile razmještene Zaštitne snage UN-a (United Nations Protection Forces – UNPROFOR).

³³ Prema dostupnim podacima na području pod zaštitom UNPROFOR-a zlostavljano je 1 617 osoba, silovano 126, a protjerana 17 991 osoba. Vidi: Hebrang, Andrija, ml., *Zločini nad civilima u srpsko-crnogorskoj agresiji na Republiku Hrvatsku*, str. 153.

³⁴ Ibidem, str. 159.

Intenzitet ratnih sukoba i njegove posljedice po slavonskobrodsko civilno stanovništvo ponajbolje možemo pratiti kroz stanje sustava Medicinskoga centra - Slavonski Brod u razdoblju 1991. – 1995. koje možemo promatrati kroz tri faze:

1. Ljeto 1991. do kraja ožujka 1992.

Centar je imao ulogu velike pozadinske bolnice za ratom razrušena područja i bolnice od Vukovara i Vinkovaca preko Osijeka i Nove Gradiške do Pakraca i Lipika, pružanja ljudske i tehničke pomoći Zboru narodne garde, Hrvatskoj vojsci i policiji te se intenzivno, povećavanjem svojih kapaciteta, prostornih, tehničkih i ljudskih, pripremao za širenje ratnih sukoba na vlastiti teritorij.³⁵

2. Rat u Bosanskoj Posavini tijekom proljeća, ljeta i jeseni 1992.

Centar nije više pozadinska bolnica nego bolnica na prvoj crti bojišnice, prelazi u rad pod posebnim uvjetima (organizacijskim i tehničkim), aktivira rezervne lokacije bolničkoga podruma i pripremljene izmještene bolničke lokacije Grabarje, Glogovica,..., dodatno se educira medicinsko osoblje. Veliki intenzitet ratnih djelovanja u susjednoj Bosanskoj Posavini kao i stradavanje slavonskobrodskoga civilnog stanovništva napreže bolničke kapacitete do maksimuma.³⁶ Odjel Hemodijalize prihvatom pacijenata iz Vinkovaca, Đakova, Gradiške, Vukovara i Odžaka radi u četiri smjene 24 sata dnevno.³⁷ Pružanje pomoći, poradi nepredviđenih ratnih okolnosti, često pretpostavlja improvizaciju. Bolnica postaje, protivno konvencijama, cilj ratnih djelovanja,³⁸ a njezine kapacitete dodatno opterećuje veliki broj izbjeglica i prognanika.³⁹

3. Ratno razdoblje od listopada 1992. do jeseni 1995.

U Centru se, nakon pada Bosanskoga Broda, osjeti bitno smanjen intenzitet ratnih djelovanja i on se vraća u stanje relativno normalnoga režima rada u starim prostorima.⁴⁰

³⁵ Cfr. Balen, Ivica, „Medicinski centar – Slavonski Brod i Opća bolnica ‘Dr. Josip Benčević’ u Domovinskom ratu od 1991. do 1995. godine“, u: *100 godina Opće bolnice u Slavonskom Brodu: prilozi za povijest zdravstva*, ur. Ivica Balen, Opća bolnica “Dr. Josip Benčević”, Slavonski Brod, 1998., str. 45-49.

³⁶ Slavonskobrodsko bolnica je za vrijeme rata za Bosansku Posavinu zbrinula 6 445 ranjenika iz brodske i bosanske Posavine. Vidi: Jelić, Ivan (ur.), *Rat izbliza: brodska civilna zaštita u Domovinskom ratu 1991. - 1992.*, str. 35.

³⁷ Samo u mjesecu svibnju 1992. godine bolnica je primila 992 ranjene osobe. Vidi: Piplović, Frano, *Živjeti u Slavonskom Brodu 1990. - 1993.*, str. 206.

³⁸ Bolnica je pogođena s tridesetak granata, granatama su izložene i njezine ambulante, a za vrijeme ratnih sukoba u Bosanskoj Posavini gine četvero njezinih djelatnika.

³⁹ Kevo, Marko, „Rad bolnice u Slavonskom Brodu tijekom 1991. i 1992. godine“, *Slavonski Brod i Brodsko-posavska županija u Domovinskom ratu / Akmadža, Miroslav (ur.), Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2018.*, str. 445-456.

⁴⁰ Cfr. Balen, Ivica, „Medicinski centar – Slavonski Brod i Opća bolnica ‘Dr. Josip Benčević’ u Domovinskom ratu od 1991. do 1995. godine“, str. 50-70.

Koliko je bolnica u Slavonskom Brodu bila pripremljena za prihvata bolesnih i ranjenih iz susjedne BiH tijekom agresije ponajbolje svjedoče podatci o prijemu 60 pacijenata iz Bolnice za umobolne u Jakešu 3. lipnja i organizaciji njihova transfera u Zagreb i Popovaču⁴¹ kao i o prijemu cijele iseljene bolnice iz Dervente pri čemu niti jedan pacijent nije ostao nezbrinut.⁴²

Unatoč svim poduzetim mjerama od strane različitih političkih, javnih, civilnih i gospodarskih subjekata (vlast, Civilna zaštita, bolnička i veterinarska služba, školstvo, industrija, vatrogastvo,...), kao što je i djelomično vidljivo iz prethodno navedenih podataka, Slavonski Brod imao je veliki broj civilnih stradalnika gotovo isključivo kao posljedicu rata za Bosansku Posavinu. Zločini nad stanovništvom Slavonskoga Broda i stradavanje civila bili su svakodnevna pojava. Ilustrativan je i podatak da su samo prilikom sastanka 17 inozemnih konzula u Slavonskom Brodu, kojem je domaćin bio dr. Mate Granić i lokalna gradska uprava, dvije teškokalibarske granate ispaljene iz BiH na slavonskobrodski nogometni stadion usmratile 12, a teško ranile 28 osoba, većinom vojno sposobnih muškaraca, izbjeglica iz Bosanske Posavine.⁴³

Ratna kirurgija slavonskobrodске bolnice, kroz vrijeme bitke za Bosansku Posavinu, dnevno je u prosjeku operativno obrađivala 30 pacijenata⁴⁴, a bolnička prosektura⁴⁵ pregledala je „758 poginulih osoba⁴⁶ koje su stradale u ratnim operacijama (...) od kojih 114 civila s područja općine Slavonski Brod.“⁴⁷

4. Slavonskobrodská djeca žrtve rata

Slavonski Brod nosi neslavni rekord grada s najviše poginule djece u Domovinskom ratu. Samo 1992. godine u gradu je od aviobombi i različitih ubojitih projektila ispaljenih s područja susjedne BiH, prema podacima u knjizi *Živjeti u Slavonskom Brodu*

⁴¹ Mužević, Željko, *Mars u brodskom sazviježđu*, 192.

⁴² Jelić, Ivan (ur.), *Rat izbliza: brodska civilna zaštita u Domovinskom ratu 1991. - 1992.*, str. 35.

⁴³ Cfr. Jelić, Ivan (ur.), *Rat izbliza: brodska civilna zaštita u Domovinskom ratu 1991. - 1992.*, str. 73-74.; Različiti broj ranjenih (30) i poginulih (8) od Jelića naveden je kod: Piplović, Frano, *Živjeti u Slavonskom Brodu 1990. - 1993.*, str. 280.; Isti podatak donosi i: Mužević, Željko, *Mars u brodskom sazviježđu*, 195.

⁴⁴ Cfr. Mužević, Željko, *Mars u brodskom sazviježđu*, 198-199.

⁴⁵ Dio bolničkoga sustava unutar odjela patologije u kojoj se secirani posmrtni ostaci.

⁴⁶ Podatci u izvorniku navedeni su za razdoblje od 14. srpnja 1991. do kraja 1992. godine. Drukčiji pokazatelji s brojem od 789 pregledanih poginulih osoba samo u 1992. zabilježeni su u: Balen, Ivica. „Medicinski centar – Slavonski Brod i Opća bolnica ‘Dr. Josip Benčević’ u Domovinskom ratu od 1991. do 1995. godine“, str. 55.

⁴⁷ Jakovina, Krunoslav, „Granate siju smrt“, *Rat izbliza: brodska civilna zaštita u Domovinskom ratu 1991. - 1992.* / Ivan Jelić (ur.), Općinski stožer civilne zaštite, Slavonski Brod, 1993., str. 37.

1990. - 1993. poginulo 27 djece⁴⁸, a 65 ih je ranjeno. Posljedicama tih nemilih ratnih događaja obilježena su trajno sva u gradu zatečena slavonskobrodska djeca. Gotovo ih je 20 000 izmješteno na sigurnije područje kako bi bila manje izložena budućim traumatskim događanjima i pogibelji.⁴⁹

Samo Osnovna škola Huga Badalića izgubila je jedanaestero djece: Gorana Matoka, Davorku Pavelić i Tomislava Crnkovića iz prvoga razreda, iz drugoga razreda poginula je Andrijana Marinković, iz trećega Tihomir Matković, iz četvrtoga Ana Knežević, Goran Marić i Antonija Matok, iz petoga Jurica Marijić i iz šestoga Dejan Mijatović i Bojan Timarac.⁵⁰ I Osnovna škola Antuna Mihanovića izgubila je Vedrana Jurkovića iz sedmoga razreda.⁵¹

Svu apsurdnost takve vrste ratovanja možda najvjernije dočarava opisani događaj od trećega svibnja 1992.:

„...Najkritičnije je u Jadranskoj (M. Vinkovića) i kod nove škole. (...) U ulici Vinkovića gazimo po krvi i dijelovima ljudskih tijela. Gore automobili. Dio pluća zaglavio se između stropne oplata i lima uništenog sanitetskog vozila. Ruševine, električni vodovi. (...) Ljudi ogorčeni, bijesni. Ne mare za osobnu sigurnost. Prijeti opasnost od zarušavanja i novih žrtava. Dijelovi zgrade vise nad glavama. Ne obaziru se na to spasitelji. (...) Općenito u takvim situacijama gotovo je nemoguće obuzdati gnjev i egzaltiranost okupljenih građana. (...) Svatko osjeća da mora nešto učiniti. (...) Izvlače se prve žrtve. Slažu ih na ledinu ispred škole. Jedno do drugoga. Četvero djece s majkom i bakom. (Za čitavo vrijeme izvlačenja tijela otac nastradale djece bio je prisutan. Izbezumljen. Kasnije saznajem: izbjeglica iz sela Zborište, Srbini. (...) Tjedan dana iza opisanih događaja (...) Zatekli smo oca poginule djece (Srbina, op. a.) gdje razgovara s dvojicom europskih promatrača. Mladi ljudi. Ozbiljno pokušavaju razumjeti ga. Bezuspješno. On u uniformi HV-a, s kalašnjikovim o ramenu, nad kraterom 'krmače' pokušava objasniti tragičnost onoga što mu se dogodilo...“⁵²

⁴⁸ Podatak o 28 poginule djece zabilježen je u: Mužević, Željko, *Mars u brodskom savviježđu*, 187.; Cafuta, Ivanka, *Slavonski Brod: 1990. – 1992.*, str. 4.; Podatak o 31 smrtno stradalom djetetu, tj. 30 samo 1992. zabilježen je „prema privremenom popisu Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata iz 2017.“ u: Holjevac Tuković, Ana, *Slavonski Brod u razdoblju od ožujka do listopada 1992.*, str. 109.; Približan podatak o oko 30 poginule djece zabilježen je u: Baričić, Gabrijela, *Djeca kao žrtve Domovinskog rata u Slavanskom Brodu 1991. - 1993.*, str. 187.

⁴⁹ Cfr. Piplović, Frano, *Živjeti u Slavanskom Brodu 1990. - 1993.*, str. 243-258.

⁵⁰ Varzić, Marko, *Osnovno školstvo u Slavanskom Brodu od 1945. do 1994.*, str. 380. U popisu nedostaje Krešimir Crnković koji je nakon niza od 26 operacija u Njemačkoj preminuo od posljedica ranjavanja 1998. godine te nije u njemu ni mogao biti.

⁵¹ Ibidem, str. 380.

⁵² Cfr. Jelić, Ivan (ur.), *Rat izbliza: brodska civilna zaštita u Domovinskom ratu 1991. - 1992.*, str. 88-89.

Kod podataka o poginuloj djeci treba naglasiti kako različiti izvori navode podatke o broju poginule djece koji nisu sumjerljivi⁵³ te kako je kod nekih autora nemoguće odrediti misli li se na žrtve grada i pripadajućih sela (bivša općina Slavonski Brod) ili se govori o žrtvama Brodsko-posavske županije. Neki autori također navode u podacima neodređeni pojam o žrtvama „na hrvatskoj strani“. Željko Mužević i Ivanka Cafuta navode podatak o 28 poginule djece⁵⁴, prema Nedi Aberle u Brodsko-posavskoj županiji ukupno je poginulo 31 dijete. Podatak o 31 smrtno stradalom djetetu, tj. 30 samo 1992. navodi „...prema privremenom popisu Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata iz 2017...“ Ana Holjevac Tuković⁵⁵, a Gabrijela Baričić navodi približan podatak o oko 30 poginule djece samo u 1992. godini⁵⁶ te kako „... još nije utvrđen točan broj poginule i ranjene djece na području Hrvatske...“⁵⁷ Različito korišteni izvori, kao i metodologija kod sakupljanja podataka o smrtno stradaloj djeci u Domovinskom ratu daju nam za pravo da, iako preliminarne, brojčane pokazatelje Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskoga rata o stvarnom broju smrtno stradale djece prihvatimo kao za sada najobjektivnije. Prema njegovim podacima⁵⁸, u Slavonskom Brodu smrtno je stradalo 25 djece (uključujući i 1 samoubojstvo malodobnika očevim pištoljem i 1 nesretan slučaj u pucnjavi tijekom proslave Božića 1992. od zalutaloga metka iz susjednoga dvorišta)⁵⁹, a od toga u vremenu od veljače do listopada 1992. stradalo je 23 djece.

S obzirom na prethodno navedeni broj 29 s kojim se ranije izlazilo u javnost, možda su u taj broj uračunani i neki od dolje navedenih slučajeva:⁶⁰

- Sibinj – (u artiljerijskim napadima)
- Gromačnik – Sibinj (nesretan slučaj)
- Oriovac – Lužani (dijete palo s dalekovoda)
- Rešetari (samoubojstvo ručnom bombom)
- Vrhovine – Garčin (nesretan slučaj)
- Podcrkavlje – Oriovčić (nesretan slučaj)
- Donja Vrba – (topnički napad)

⁵³ Kao i kod ranije navedenih podataka o broju i vrsti projektila ispaljenih na Slavonski Brod ili podataka o broju poginulih i ranjenih.

⁵⁴ Mužević, Željko, *Mars u brodskom sazviježđu*, 187. ; Cafuta, Ivanka, *Slavonski Brod: 1990. – 1992.*, str. 4.

⁵⁵ Holjevac Tuković, Ana, *Slavonski Brod u razdoblju od ožujka do listopada 1992.*, str. 109.

⁵⁶ Baričić, Gabrijela, *Djeca kao žrtve Domovinskoga rata u Slavonskom Brodu 1991. - 1993.*, str. 187.

⁵⁷ Ibidem, str. 182.

⁵⁸ Podatci dobiveni mailom 9. travnja 2021. od ravnatelja Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata Ante Nazora.

⁵⁹ Cfr. Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata - za sada, do odluke nekoga tijela/povjerenstva u budućnosti ostavio je navedene podatke jer su oni dio službenoga popisa koji je dostavljen HMDCCR-u 2010.

⁶⁰ Ibidem.

- Slavonski Šamac (?)
- Oriovac (nesretan slučaj)
- Šumeće – Bebrina (?)

Različiti su i podatci do sada objavljeni u različitim izvorima koji govore o broju ukupno ubijene djece u RH pa tako Andrija Hebrang navodi kako je samo na „hrvatskoj strani“ ukupno poginulo 345 djece⁶¹, dok Mario Kevo navodi podatak o 265⁶², a Neda Aberle čak 404 poginula djeteta⁶³. Broj ranjene djece u Hrvatskoj također nije jasno određen, nego se u izvorima navodi aproksimativan podatak od „...preko 900 djece, najviše na prostoru istočne Slavonije, ...“⁶⁴ Autorima dostupni podatci Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata s kojima trenutno Centar raspolaže⁶⁵ govore da je u Hrvatskoj ukupno smrtno stradalo najmanje⁶⁶ 381 dijete. Od toga broja 317 djece stradalo je na slobodnom području RH (u taj broj uključeno je i 19 djece Hrvata stradalih na okupiranom području – 18 ubijenih i jedan nesretan slučaj, te jedno dijete srpske nacionalnosti koje se nalazi na popisu KBC-a u Osijeku iako je stradalo na tada okupiranom području). Pritom je smrt 181 djeteta izravna posljedica rata (granatiranje, neposredno ubojstvo ili poginuli u akciji), smrt 4 djece neizravna je posljedica rata, 85 djece stradalo je nesretnim slučajem, ali je njihova smrt također neizravno uzrokovana ratom (igra nađenim minsko-eksplozivnim sredstvima, igra oružjem, ...), 7 djece vode se kao nestala, za 8 djece uzrok stradanja nije poznat, 15 djece počinilo je samoubojstvo, a 17 djece na popisu nesumnjivo je stradalo u vrijeme rata, ali je upitno koliko njihova smrt ima veze s ratnim djelovanjem.

U popisu HMDCDR-a je i 64 djece smrtno stradale na okupiranom području RH (63 srpske narodnosti i 1 musliman). Od toga je 10 poginulo od granatiranja, 2 od granatiranja, ali tzv. prijateljska vatra, za 1 nije poznat uzrok stradanja, 24 stradalo je nesretnim slučajem, 1 dijete nestalo je u operaciji Oluja, 7 su poginuli „u akciji“ kao pripadnici SVK-a, 14 djece počinilo je samoubojstvo, 1 je ubijeno tijekom borbi u Petrinji, 3 je ubijeno ili poginulo u operaciji Bljesak, a 1 malodobnica ubijena je od nevjenčanoga supruga, pripadnika SVK-a. Uz taj broj provjerava se okolnost smrti još 10 djece jer postojeći izvor o njihovoj smrti nije pouzdan.

Uspješnost organizacije nastave kroz program Radio-škole početkom listopada 1991. godine pokazat će se kao nedostatna priprema za zaštitu školske djece od ratnih djelovanja i nedovoljan odgovor na ratne prilike u razdoblju rata za Bosansku Posavinu.

⁶¹ Hebrang, Andrija, ml., *Zločini nad civilima u srpsko-crnogorskoj agresiji na Republiku Hrvatsku*, str. 127.

⁶² Cfr. Kevo, Mario, *Stradalnici Brodsko-posavske županije u Domovinskom ratu*, str. 81-82.

⁶³ Aberle, Neda, *Civilne žrtve Domovinskog rata u Slavonskom Brodu*, str. 7.

⁶⁴ Navedeno prema: Baričić, Gabrijela, *Djeca kao žrtve Domovinskog rata u Slavonskom Brodu 1991. - 1993.*, str. 182.

⁶⁵ Podatci dobiveni *mailom* 9. travnja 2021. od ravnatelja Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata Ante Nazora.

⁶⁶ HMDCDR naglašava kako ustupljeni podatci nisu konačni!

„...Unatoč nastojanjima za što boljim organiziranjem nastave školstvo slavonskobrodske općine pamtiće školsku 1991./92. godinu kao jednu od najtežih, najopasnijih i najkraćih, s obzirom na to da je ispunjeno samo 53 posto nastavnog programa, da su u topničkim napadima teško oštećene mnoge škole i dječji vrtići. (...) Srušeno je ili oštećeno sedam od osam brodskih vrtića, 21 od 65 škola, a od srednjih škola uz gimnaziju je najteže stradala Tehnička škola.“⁶⁷

Zabrinjavajuća situacija s rizikom za daljnji ostanak djece u gradu vidljiva je i iz podatka o broju poginulih osnovnoškolaca u samo jednoj školi, Osnovnoj školi Hüge Badalića koja je ostala bez jedanaestero svojih učenika: Gorana Matoka, Davorke Pavelić i Tomislava Crnkovića iz prvoga razreda, iz drugoga razreda poginula je Andrijana Marinković, iz trećega Tihomir Matković, iz četvrtoga Ana Knežević, Goran Marić i Antonija Matok, iz petoga Jurica Marijić i iz šestoga Dejan Mijatović i Bojan Timarac.⁶⁸ I Osnovna škola Antuna Mihanovića izgubila je Vedrana Jurkovića iz sedmoga razreda.⁶⁹ Potaknuta takvim i sličnim događanjima lokalna vlast 1992. godine zbog izraženoga rizika po život i zdravlje djece krenula je s nužnom

„...dislokacijom oko 13 800 učenika i oko 1 300 profesora i učitelja. (...) Zbog nemogućnosti normalnog odvijanja nastave i Strojarski fakultet je od lipnja 1992. organizirao nastavu u zgradi osnovne škole u Pleternici, a potom u Požezi, kamo su 21. rujna preseljene sve fakultetske službe...“⁷⁰

Navedeni je podatak o dislokaciji djelomičan i u suprotnosti je s podacima koje u svojem radu navodi Gabriijela Baričić prema podacima iz „Izvjешća o radu škola u ratnim uvjetima Sekretarijata društvenih djelatnosti, sijećanj 1993.“⁷¹ Prema Baričić, sveukupno je 1992. u Slavanskom Brodu osnovnoškolske djece bilo 14 296, uz još 1 535 djece prognanika i izbjeglica. Većina djece, njih 8 110 pohađala je nastavu u vlastitoj školi ili unutar općine. Ukupni broj organizirano ili samoinicijativno izmještene djece bio je 3 295⁷², a izvan obuhvata ostalo je još 2 891 dijete osnovnoškolske dobi. Toj broju

⁶⁷ Kevo, Mario, *Stradalnici Brodsko-posavske županije u Domovinskom ratu*, str. 65-66.; Cfr. Živjeti u Slavanskom Brodu 1991. - 1992., str. 64.; Cfr. Jelić, Ivan (ur.), *Rat izbliza: brodska civilna zaštita u Domovinskom ratu 1991. - 1992.*, str. 81-82.

⁶⁸ Cfr. Varzić, Marko, *Osnovno školstvo u Slavanskom Brodu od 1945. do 1994.*, str. 380. U popisu nedostaje Krešimir Crnković koji je nakon niza od 26 operacija u Njemačkoj preminuo od posljedica ranjavanja 1998. godine te nije u njemu ni mogao biti.

⁶⁹ Ibidem, str. 380.

⁷⁰ Ibidem, str. 65-66.; Cfr. Šaračević, Štefica, „Zbrinjavanje prognanika i izbjeglica, evakuacija domicilnog pučanstva u Domovinskom ratu“, *Rat izbliza: brodska civilna zaštita u Domovinskom ratu 1991. - 1992.*; Ivan Jelić (ur.), *Slavonski Brod: Općinski stožer civilne zaštite*, 1993., str. 29-32.; Varzić, Marko, *Osnovno školstvo u Slavanskom Brodu od 1945. do 1994.*, str. 379.; Mužević, Željko, *Mars u brodskom sazviježđu*, str. 227.

⁷¹ Podatci prema Baričić: BPŽ Pismohrana, Saziv 60. sjednice Izvršnog vijeća SO SB (19. siječnja 1993.).

⁷² S podacima navedenim kod Baričić ne podudaraju se podatci koje pak navodi Ivanka Cafuta. Vidi: Cafuta, Ivanka, *Slavonski Brod: 1990. - 1992.*, str. 104.

treba pridodati 4 441 organizirano zbrinutih srednjoškolaca i samoinicijativno njih 447. Ukupan broj učenika osnovnih škola uključenih u nastavu bio je 11 405 djece.⁷³

5. Naknadna viktimizacija, posljedice i moguća rješenja

Viktimizacija⁷⁴ je oblik diskriminacije u kojem određene osobe postaju žrtve zbog nekoga ljudskog djelovanja. Viktimizacija predstavlja poseban oblik diskriminacije i proces nastanka određenoga stanja kod pojedinih osoba, koje postaju žrtve posredstvom određenoga ljudskog djelovanja koje može biti izazvano namjerno ili nenamjerno ljudskom radnjom.⁷⁵ Viktimologija kao znanstvena disciplina proučava, među ostalim, i „...stradavanja ljudi te žrtava, osobito kod kaznenih djela učinjenih u ratu, vjerskim, rasnim i političkim progonima...“⁷⁶ U Hrvatskoj je 1991. godine utemeljeno Hrvatsko žrtvoslovno društvo kao nevladina, nestranačka, neprofitna znanstvenostručna humanitarna udruga koja, među ostalim, „...izučava stradanje djece, žena, starijih osoba, pripadnika manjina i druge žrtve.“⁷⁷

Prethodno navedeni brojevi o oko 900 ranjene djece, više od 200 djece koja su prošla kroz zatočeništvo u srpskim logorima, o 4 300 djece koja su ostala bez jednoga ili oba roditelja, broj djece koja su provela dane i mjesece u skloništim i djece prognanika i izbjeglica neupitno dovodi do zaključka kako RH gotovo 30 godina od svršetka Domovinskoga rata i dalje ima ozbiljan problem vezan uz naknadnu viktimizaciju dječjih stradalnika. Uz to svakako treba pridodati brojku od nekoliko stotina članova obitelji djece žrtava Domovinskoga rata. Nekada traumatizirana djeca, danas već osobe u zreloj dobi, zaslužuju pozornost i skrb za posebne oblike pomoći kako bi svoje traume: gubitka doma, života u depresivnom obiteljskom okružju, gubitka tradicionalnoga načina života, prekinute mogućnosti obrazovanja, lošega smještaja i prehrane te naglih promjena u zajednici kojima su bili izloženi, ublažili i psihosocijalno se prilagodili današnjem životnom okružju.⁷⁸ Nažalost, u RH ne postoji jedinstveni, zgotovljeni registar žrtava i stradalnika Domovinskoga rata. Politička, administrativna i javna šutnja dovela je do toga da pojedini članovi civilnoga društva, javno relativizirajući vrijednosti Domovinskoga rata, relativiziraju i same njegove žrtve i stradalnike. Julijana Rosandić,

⁷³ Cfr. Baričić, Gabrijela, *Djeca kao žrtve Domovinskog rata u Slavenskom Brodu 1991. - 1993.*, str. 199-201.

⁷⁴ Lat. *victima* – žrtva.

⁷⁵ „Viktimizacija“, *Veliki rečnik manje poznatih reči i izraza*, <https://velikirecnik.com/2016/08/23/viktimizacija/> (22. XII. 2020.).

⁷⁶ „Žrtvoslovlje ili viktimologija“, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67818> (22. XII. 2020.).

⁷⁷ „Hrvatsko žrtvoslovno društvo“, *Hrvatsko žrtvoslovno društvo*, <https://viktimologija.com.hr/wp/onomama/> (23. XII. 2020.).

⁷⁸ Cfr. Ajduković, Marina, „Djeca u ratu u Hrvatskoj“, *Revija za socijalnu politiku*, 4 (1995.), str. 295-304.

predsjednica Zajednice udruga hrvatskih civilnih stradalnika Domovinskoga rata, traži da se uzroci takvog odnosa promatraju

„...kroz prizmu osobnih interesa i materijalnih prava pojedinih skupina, zatim ideologije, politike, neznanja, žalopojke za bivšom državom. (...) Čini mi se da je premalo političke volje i odgovornosti prema temeljima Republike Hrvatske, a to je žrtva Domovinskoga rata. Za istinu se treba boriti jer ona je dio ljudskoga dostojanstva...“⁷⁹

Radikalniji primjer naknadne viktimizacije svakako je i dijeljenje žrtava i selektivni pristup sjećanju pa se tako u medijima

„...svake godine prilikom sjećanja na žrtve zločina počinjenih tijekom Domovinskog rata spominju imena neke od djece koja su ubijena namjerno, iz neposredne blizine. U takvim tužnim trenucima treba se s pijetetom sjetiti sve djece ubijene u ratovima i izraziti nadu da se tako nešto više nikada neće ponoviti. Uz spoznajnu da su u nekom razdoblju na nekom području ubijena mnoga djeca i mnoge obitelji, dobri ljudi nikada neće isticati smrt samo jednog djeteta ili samo jedne obitelji. Ipak, neki već godinama, na isti datum, 7. prosinca, jedan odvratano zločin i tragediju jedne obitelji koriste tako da je upitno drže li uopće takvi do žrtava...“⁸⁰

Nazor dalje navodi kako je u vrijeme velikosrpske agresije u RH iz neposredne blizine ubijeno najmanje 40 djece, a manipulacije s njihovim žrtvama nije pošteđena niti institucija Hrvatskoga sabora te za primjer navodi izlaganje saborske zastupnice srpske nacionalne manjine od 8. prosinca 2020.⁸¹

Suprotno tomu, neke od primjera kvalitetnoga odnosa naspram žrtve i stradalnika nalazimo u djelovanju „Obiteljskoga centra“ rimokatoličke župe „Duha Svetoga“ u Slavonskom Brodu i „Hrvatske akcije za život“ koji su još u samom vremenu rata osiguravali financijsku i moralnu potporu djeci koja su ostala bez roditelja u Hrvatskoj i susjednoj Bosni i Hercegovini kroz tzv. „kumstvo“ djece s različitim dobročiniteljima iz cijeloga svijeta.⁸² Dobar su primjer i do sada organizirani različiti tematski simpoziji i okrugli stolovi.

U Slavonskom Brodu je 21. svibnja 2016. godine otkriven spomenik „Prekinuto djetinjstvo“ na spomen svoj poginuloj djeci u Domovinskom ratu Hrvatske u organizaciji „Zajednice udruga hrvatskih civilnih stradalnika iz Domovinskog rata Hrvatske“ i Ministarstva hrvatskih branitelja koje je izgradnju spomenika i financiralo.⁸³ Trenut-

⁷⁹ Rosandić, Julijana, „Ubijeno djece za čitavu školu, a nema ih u udžbeniku ni u lektiri“, *Glas koncila: katoličke tjedne novine*, 10. V. 2018., <https://www.glas-koncila.hr/julijana-rosandic-ubijeno-djece-za-citavu-skolu-a-nema-ih-u-udzbeniku-ni-u-lektiri/>, (22. XII. 2020.).

⁸⁰ Nazor, Ante, „Zaboravljene žrtve Domovinskog rata“, *Direktno*, 9. XII. 2020., <https://direktno.hr/direkt/ante-nazor-podsjetio-na-svu-ubijenu-djecu-u-domovinskom-ratu-a-najmlada-zrtva-srpskih-snaga-imala-je-samo-tri-mjeseca-216925/>, (23. XII. 2020.).

⁸¹ Ibidem.

⁸² Više u: Šaravanja, Vjekoslav, *10.000 djece bez roditelja u Domovinskom ratu*, Obiteljski centar župe Duha Svetoga, Slavonski Brod, 2001.

⁸³ Otvaranje spomenika „Prekinuto djetinjstvo“, *Udruga hrvatskih civilnih stradalnika iz Domovinskog rata Grada Zagreba i Zagrebačke županije*, 21. V. 2016., <http://www.uhcsdrzg.hr/obilježavanje/spomenik-prekinuto-djetinjstvo> (22. XII. 2020.).

no je u saborskoj proceduri Prijedlog zakona o civilnim stradalnicima iz Domovinskoga rata kojim bi se trebalo utjecati na povrat pripadajućega dostojanstva i popraviti materijalna prava stradalnika i obitelji žrtava.

Zaključak

Visoko plaćena cijena Slavonskoga Broda kao „vrata Bosne“ ponajviše je vidljiva iz prikazanoga njegovog ratnog stradavanja, traume i broja žrtava slavonskobrodske djece. U svega dvjestotinjak dana trajanja rata za Bosansku Posavinu grad Slavonski Brod promijenio je svoj fizički izgled do neprepoznatljivosti i izgubio značajne sportske, gospodarske i industrijske resurse koji su ga činili mjestom privlačnim za život. Gotovo trideset godina nakon rata grad je povratio, pa i daleko nadmašio svoje u ratu uništene resurse. Demografski gubitci nisu nadoknađeni, a ljudske traume koje je sukob prouzročio još su vidljive kod njegova stanovništva.

Srušeni most ponovno je u funkciji, ali hrvatsko stanovništvo Bosanske Posavine nije se masovnije vratilo na svoja ognjišta. Politička tvorevina, Republika Srpska nastala sporazumom u Daytonu 1995., ratne traume bosanskih Hrvata, smjena generacija kao i slabo izražena politička volja za organizacijom njegova povrata kod većine izbjeglica slomila je svaku pomisao na povratak. Nostalgični susreti i organizacija različitih vjerskih i folklornih događanja, publiciranje obimne memoarske građe o životu i radu Posavljaka, povremeni obilazak naselja ili posjet mjesnim grobljima gotovo je jedino što je ostalo bosanskoposavskim Hrvatima od njihova zavičaja. Raseljeni su po gotovo cijelom svijetu. U Hrvatskoj su se nastanili ponajviše u Slavonskom Brodu i okolnim selima te u okolici Zagreba. Slavonskobrodska demografska slika prividno je popravljena njihovim naglim i velikim priljevom tijekom i neposredno nakon rata, no današnje demografsko stanje grada uvjetovano relativno lošom zapošljivošću potiče iseljavanje i domicilnoga i pridošloga stanovništva. Susjedni prostor Bosanske Posavine u vlasti Srba, s njihovom nemogućnošću demografske obnove, iako osvojen u ratu danas je prostor bez stanovnika, prostor urušene industrije i uništene poljoprivrede bez vidljivoga gospodarskog potencijala u skoroj budućnosti.

U radu prikazana neujednačenost u metodološkom pristupu kod obrade podataka, nedostupnost/nesređenost arhiva od kojih su, nažalost, neki još i danas u privatnim rukama kao i nebriga sustava zahtijeva žurnu promjenu u pristupu prema žrtvama i stradalnicima Domovinskoga rata. Put kojim je krenuo Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskoga rata u određivanju i popisivanju žrtava je dobar, ali trom. Republika Hrvatska trebala bi pojačati napore, u ime dostojanstva svojih žrtava, kako bi valorizirala i ujedinila dostupne izvore i okončala izradu jedinstvenoga registra svih svojih žrtava i ratnih stradalnika.

Prof. dr. sc., dr. sc. **Miljenko Brekalo** rođen je 1962. godine u Osijeku. Osnovnu i srednju školu završio je u rodnome gradu, gdje je diplomirao, magistrirao i doktorirao na Pravnom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Magistarsku radnju iz znanstvenoga područja društvenih znanosti, znanstveno polje: pravo, obranio je 11. veljače 2000. godine pod naslovom *Nefiskalni prihodi, pravni i financijski učinci*; doktorsku disertaciju iz istoga znanstvenog područja i znanstvenog polja obranio je 19. ožujka 2003. godine pod naslovom *Problemi suzbijanja protupravnih ponašanja u svezi s ostvarenjem nefiskalnih prihoda*. Dana 24. svibnja 2012. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru po drugi je put postao doktor znanosti iz znanstvenoga područja humanističkih znanosti, znanstveno polje: povijest, znanstvena grana: svjetska i hrvatska moderna i suvremena povijest, gdje je obranio doktorsku tezu pod naslovom *Povijesni prikaz monetarne unije Savezne Republike Jugoslavije, Republike Srpske i Republike Srpske Krajine, s posebnim osvrtom na hrvatsko monetarno područje*.

Područja njegovoga znanstvenog interesa su: javne i monetarne financije, financijsko i monetarno pravo, medijsko pravo, radno i socijalno pravo, ustavno pravo te svjetska i hrvatska moderna i suvremena povijest.

U svome dosadašnjem znanstveno-istraživačkom radu Miljenko Brekalo objavio je šest knjiga, i to: *Evazija kapitalnih prihoda*, Osijek, 2004.; *Suverenitet Republike Hrvatske 1990.–1998.*, Osijek, 2009.; *Monetarni suverenitet i eurozona*, Osijek, 2011.; *Ratna monetarna unija SRJ, RS i RSK*, Osijek, 2012., *Slatinska kronika Domovinskoga rata i PAX CROATORUM – narušene vrijednosti Domovinskoga rata*, a u postupku objave nalaze mu se još dvije knjige koje će izaći u trećem kvartalu ove godine. Pored navedenih knjiga, objavio je preko sedamdeset znanstvenih radova s tuzemnim i međunarodnim recenzijama, bio je recenzent preko četrdesetak knjiga i znanstvenih članaka, urednik dvadesetak knjiga i zbornika sa znanstvenih skupova. Tijekom znanstvene karijere bio je predsjednik i član preko trideset programskih odbora znanstvenih skupova, sudjelovao je na preko trideset međunarodnih i domaćih znanstvenih skupova, bio je glavni i odgovorni urednik i član uredništva tridesetak knjiga i znanstvenih publikacija. Povremeno piše prikaze knjiga i komentare za novine i znanstvene publikacije u tuzemstvu i inozemstvu.

Tijekom znanstvene karijere za znanstveno-istraživački rad dobio je značajan broj javnih priznanja, među kojima svakako treba izdvojiti četiri godišnje nagrade za znanost: gradova Osijeka i Slatine, Osječko-baranjske županije i Virovitičko-podravske županije. Za knjigu Slatinska kronika Domovinskoga rata dobio je Državnu nagradu za znanost 2018., kao i Veliku zlatnu plaketu UHBDR-a 91 za najbolju knjigu na temu hrvatskoga obrambenoga Domovinskoga rata „Bili smo prvi kad je trebalo“ za 2018. godinu. Odlikovan je 2017. *Redom Danice hrvatske s likom Rudera Boškovića*, za osobite zasluge za znanost, visoko obrazovanje te višegodišnje sustavno znanstveno istraživanje vrijednosti proisteklih iz Domovinskoga rata. Sveučilište u Mostaru 2020. dodijelilo mu je Plaketu za izniman doprinos razvoju Sveučilišta kroz istaknuti rad na znanstvenom, nastavnom i stručnom polju.

Pored znanstveno-istraživačkoga rada u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar iz Zagreba, gdje radi kao znanstveni savjetnik u trajnom zvanju i voditelj Područnoga centra Osijek, obavlja nastavu na četiri sveučilišne i veleučilišne institucije u tuzemstvu i inozemstvu, predaje pravnu i povijesnu skupinu predmeta.

Prije znanstvene karijere radio je u Policijskoj upravi Osijek, Službi za zaštitu ustavnoga poretka Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske i Protuobavještajnoj agenciji Republike Hrvatske.

Kao dragovoljac Domovinskoga rata, tijekom ratnih događanja obavljao je odgovorne poslove i obnašao zapovjedne dužnosti na području istočne i zapadne Slavonije, prije zasnivanja radnog odnosa u sferi znanosti, kao HRVI Domovinskoga rata kraće vrijeme se nalazio u brigadirskoj mirovini.

Ivan Stipić, viši knjižničar i profesor filozofije i informatologije, rođen je 31. kolovoza 1971. godine u Slavanskom Brodu. U rodnom gradu završio je osnovnu i srednju školu. Diplomirao je 2001. godine filozofiju i informatologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na istom Fakultetu završava i studij knjižničarstva 2007. godine. 2018. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske dodijelilo mu je zvanje viši knjižničar. Voditelj je Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Slavanskom Brodu. Doktorand je Poslijediplomskoga doktorskog studija Informatičkih i komunikacijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu s prihvaćenom temom doktorskoga rada pod naslovom *Pravni i društveni kontekst razvoja knjižnica i nakladnika u Slavanskom Brodu od sredine 18. do sredine 20. stoljeća*.

Kroz svoje radno i menadžersko iskustvo u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, Gradskoj knjižnici Slavonski Brod i Sveučilišnoj knjižnici Sveučilišta u Slavanskom Brodu posebno se specijalizirao na području istraživanja zavičajne povijesti, pisane kulturne baštine te za izradu (bio)bibliografija.

U svojem dosadašnjem radu više je puta izlagao na domaćim i međunarodnim znanstvenim i stručnim skupovima s temama iz povijesti, povijesti književnosti i knjižničarstva te je objavio knjigu *Leksikon brodskih pisaca* (Društvo hrvatskih književnika, Zagreb; Gradska knjižnica Slavonski Brod, Slavonski Brod, 2016.). Ivan Stipić je i autor više znanstvenih i stručnih radova. Kao urednik uredio je tri zbornika, tridesetak ostalih monografskih izdanja i dvije *web*-stranice (www.gksb.hr ; www.brodensia.hr).

Član je Upravnoga odbora Društva knjižničara Slavonski Brod, član i bivši predsjednik Kajak kanu kluba „Marsonia“, Družbe „Braća hrvatskoga zmaja“, Matice hrvatske, Lions kluba Slavonski Brod, osnivač je i predsjednik udruge Brodski kulturni krug Pannoniae gloria.

Višekratno je odlikovani dragovoljac i HRVI (70%) Domovinskoga rata. Oženjen je i otac četvero djece.

THE CHILD VICTIMS IN SLAVONSKI BROD - THE WAR VICTIMS IN THE HOMELAND WAR DUE TO THE WAR FOUGHT FOR BOSANSKA POSAVINA IN 1992

Abstract: Being a town positioned on the border with the neighbouring Bosnia and Herzegovina, Slavonski Brod may have paid the highest price in the great number of military and civilian casualties, especially in the great number of the child casualties, during the war fought for Bosanska Posavina in 1992. The vicinity of Bosanska Posavina and the struggle to control its territory as well as the fact that the bridge over the Sava river represented the only then preserved communication leading to the Republic of Croatia in its northern part, all of this was the true cause of the war suffering inflicted upon the population in Slavonski Brod. Slavonski Brod and its area suffered significant losses in human lives as a consequence of the active engagement of the Slavonski Brod and Croatian military and police units in the battlefield of Bosanska Posavina and also due to the large-scale war damage done to the town during the war in Posavina.

This paper focuses neither on the war destruction of the town nor on the consequent material losses. The paper aims to present the number and the manner of deaths of children in the Homeland War in Slavonski Brod. These child victims represent a direct consequence of the military activities in the war fought for Bosanska Posavina. The child victims data to be presented, refer to all the underage sufferers, e.g. up to the age of 18 years.

The literature used, enables both, the quantitative observation as well as the analysis of the war suffering, being the phenomenon singled out by the authors. Therefore the construction of the total number of child victims in Slavonski Brod will be made possible as the number that reflects the consequence of the war fought for Bosanska Posavina. The authors will give a comparative analysis of the total number of child victims in the Homeland War in the Republic of Croatia and the child victims in Slavonski Brod. In addition to the child victims of the Homeland War, the paper will also present some other data regarding the child care in the town of Slavonski Brod during the war time. Applying the analysis of the results obtained, one will also provide the data on the intensity of the war conflict in Bosanska Posavina. The consequences of this conflict referring to the most vulnerable group of the population in Slavonski Brod and its area, will also be determined, both for the wartime period as well as for the present time.

Based on the research findings presented, the authors point out the need to continue working on the valorization of the war consequences in the neighbouring Bosnia and Herzegovina and its impact on the Republic of Croatia and the consequent demographic changes.

Keywords: child victims, Slavonski Brod, Bosanska Posavina, Homeland War, war for Bosanska Posavina

